

آشنایی با تربیت اسلامی

پیرامند پشه

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی ﷺ

سرشناسه :	کارآمد پیشه، حسین، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور :	آشنایی با تربیت اسلامی / حسین کارآمد پیشه.
مشخصات نشر :	قم : مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری :	۱۸۴ ص.
شابک :	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۱۳۲-۳
وضعیت فهرست نویسی :	فیا
موضوع :	تربیت اخلاقی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع :	Moral education-- Religious aspects -- Islam
موضوع :	اخلاق اسلامی
موضوع :	Islamic ethics
موضوع :	راه و رسم زندگی (اسلام)
موضوع :	Conduct of life -- *Religious aspects -- Islam
شأنه افزوده :	جامعه المصطفی، العالمیه.
	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی
	Almustafa International University
	Translation and Publication center
ردۀ نندی کشوره :	BP۲۳۰/۱۸/۵۲۱۵ ۱۳۹۵
ردۀ بنیاد نویسی :	۲۹۷/۴۸۳۷
شماره کتاب‌نویسی ملی :	۴۵۲۹۲۴۹

حق چاپ برای ناشر محف

آشنایی با تربیت اسلامی
 مؤلف: حسین کارآمد پیشه
 چاپ اول: ۱۳۹۵ / ۱۳۴۳
 ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی
 ● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۱۵۰۰۰ ریال ●
 شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجیه)، نیش کوچه ۱۸:
 تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ / تلفکس: (داخلی ۱۰۵) ۳۷۸۳۹۳۰۵ / ۲۵
 ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ - ۲۵
 ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۳۷۸۴۲۴۰۲ - ۲۵

 <http://buy-pub.miu.ac.ir/> https://telegram.me/pub_almostafa
 <http://pub.miu.ac.ir> miup@pub.miu.ac.ir

بسیاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی‌ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه آرا: سید محسن عمادی مجد

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی (ره) و امام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

جهان‌شمار و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد تا دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های تعالی آشتی‌ناشوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و سی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود. گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو تمام آموزش منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی (ص) العالمیة» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تالیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون علمی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی (ص)

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾

قرآن، به قلم و آنچه از آن تر و شریف‌تر نماید، سوگند یاد کرده و علم را به ذات خود شرافتمند و فخیم دانسته و از باب کرامت محراب، کائنات را سراسر، میدان حضور علم و عالم و معلوم خوانده است. از این رو حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی، ماندگارترین و برترین گرایش علمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر سرشار از تکاپوی مجاهدان و عالمانی است که در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت‌دانی حق را نمایان ساخته‌اند. علم برخاسته از سیرت پاک و عقل سلیم، در پرتو نوار آسمانی وحی، هم کمال انسانی، عظمت روحی و تعالی معنوی به انسان بخشیده، فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم سعادت جامعه را تأمین کرده و سطح آن را به جایگاه‌های نمونه و پیشرو ارتقا می‌بخشد.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران اعتلای کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را فراروی بشر قرار داده و فروپاشی و افول تمدن‌های پوشالی مادی را نوید داده است و با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه مرقی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه کرد که امید و نشاط را برای تمام آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان به ارمغان آورده است. در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب (مدظله)، بر حرکت فراگیر و بسیج همه توانمندی‌ها و

اراده‌ها جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا تأکید ورزیده‌اند.

جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی ﷺ و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت ﷺ همت می‌گمارد.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفیٰ ﷺ نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفیٰ ﷺ است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر متناسب با نیازها و اقتضائات عصر بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های نوین فکری و معرفتی در منبای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأسیس تساوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفیٰ ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و رسالت‌های خود می‌داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای دکتر حسین کارآمد پیشه، برای دوره کارشناسی رشته علوم تربیتی، عنوان متن درسی تهیه و تدوین شده است، در چارچوب اهداف جامعة المصطفیٰ ﷺ، مبتنی بر نیازهای بین‌المللی صورت پذیرفته و در اختیار خوانندگان محترم قرار گرفته است.

در پایان ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم انتشارات المصطفیٰ ﷺ و همه عزیزانی که در تدوین و نشر آن نقش داشته‌اند، قدردانی و سپاس به عمل می‌آید.

با احترام

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفیٰ ﷺ

فهرست

۱۳	پیش‌گفتار
۱۵	مقدمه
۱۹	درس اول: مفهوم‌شناسی
۲۰	تربیت در لغت
۲۳	تربیت در اصطلاح
۲۵	تربیت اسلامی
۲۷	مفاهیم مرتبط با تربیت
۳۱	درس دوم: مبانی هستی‌شناختی تربیت اسلامی
۳۲	اقسام مبانی
۳۳	خداوند، کانون هستی
۳۵	هدف‌مندی هستی
۳۶	هستی فراتر از طبیعت
۳۹	پیدایش هستی به‌خاطر انسان
۴۱	فناپذیری جهان مادی
۴۲	جاودانگی جهان اخروی
۴۷	درس سوم: مبانی انسان‌شناختی تربیت اسلامی
۴۸	دو بعدی بودن انسان

۵۱	مختار و آزاد بودن انسان
۵۴	گرایش‌ها و تمایلات انسان
۵۷	برخورداری از فطرت
۵۸	برخورداری از کرامت
۵۹	تعقل انسان
۶۲	تأثیرپذیری و تأثیرگذاری
۶۷	درس چهارم: اهداف تربیت اسلامی (۱)
۶۸	نقش و جایگاه هدف‌های تربیتی
۶۸	۱. جهت‌دهی به نظام تربیتی
۶۸	۲. ایجاد انگیزه
۶۸	۳. هماهنگی کسب‌ها
۶۹	۴. ارزیابی
۶۹	انواع هدف‌ها
۷۱	اهداف واسطی
۷۳	طبقه‌بندی هدف‌های واسطی (ابعاد و قلمرو)
۷۷	درس پنجم: اهداف تربیت اسلامی (۲)
۷۸	اهداف درونی تربیت اسلامی
۷۸	۱. اهداف درونی شناختی
۷۸	الف) خودشناسی
۷۹	ب) پرورش عقلانی
۸۰	ج) علم‌آموزی
۸۰	۲. اهداف درونی عاطفی
۸۰	الف) تقویت، رشد و شکوفایی حقیقت‌جویی
۸۱	ب) نیل به لذت واقعی
۸۲	ج) احساس عزت نفس
۸۳	۳. اهداف درونی رفتاری
۸۳	الف) رعایت نظم

۸۳	ب) وحدت قول و عمل
۸۴	ج) قدرت محاسبه
۸۷	درس ششم: اهداف تربیت اسلامی (۳)
۸۷	اهداف بیرونی تربیت اسلامی
۸۸	اهداف تربیتی رابطه انسان با خالق هستی
۸۸	۱. اهداف شناختی در رابطه انسان با خالق هستی
۸۸	الف) خداشناسی
۸۹	ب) شناخت آیات الهی
۹۰	۲. اهداف عاطفی رابطه انسان با خالق هستی
۹۰	الف) ایمان
۹۰	ب) خضوع و تسبیح
۹۱	ج) محبت
۹۱	۳. اهداف رفتاری در رابطه انسان با خالق هستی
۹۱	الف) پرستش
۹۲	ب) تقوا
۹۴	ج) شکرگزاری
۹۷	درس هفتم: اهداف تربیت اسلامی (۴)
۹۸	اهداف تربیتی رابطه انسان با محیط (انسانی و غیرانسانی)
۹۸	۱. اهداف شناختی رابطه انسان با محیط
۹۸	الف) آگاهی به احوال گذشتگان
۱۰۰	ب) ایجاد نگرش خاص به دنیا
۱۰۰	ج) آگاهی به وظایف خود در حق دیگران
۱۰۱	د) شناخت قوانین طبیعت
۱۰۲	۲. اهداف عاطفی رابطه انسان با محیط
۱۰۲	الف) احساس برادری به دیگران
۱۰۳	ب) دلبسته نبودن به دنیا
۱۰۵	۳. اهداف رفتاری رابطه انسان با محیط
۱۰۵	الف) بهره‌برداری صحیح از طبیعت

۱۰۵	ب) کار و کوشش
۱۰۶	ج) احترام به انسان
۱۰۷	د) همکاری
۱۰۷	ه) برقراری عدل
۱۱۱	درس هشتم: اصول تربیت اسلامی (۱)
۱۱۲	خدا محور
۱۱۴	جامع نگری
۱۱۴	فراغت گرایی
۱۱۶	آخرت گرایی
۱۱۷	اعتدال گرایی (میان روی)
۱۲۱	درس نهم: اصول تربیت اسلامی (۲)
۱۲۱	تکلیف و مسئولیت
۱۲۳	آسان گیری
۱۲۴	خرد دورزی
۱۲۵	عزت مندی
۱۲۷	اصلاح گری
۱۳۱	درس دهم: روش های تربیت اسلامی (۱)
۱۳۲	طبقه بندی روش ها
۱۳۳	روش های عام تربیت
۱۳۳	۱. ارائه الگو
۱۳۵	۲. تشویق و تنبیه
۱۳۶	۳. قصه گوئی
۱۴۱	درس یازدهم: روش های تربیت اسلامی (۲)
۱۴۱	۴. تشبیه و تمثیل
۱۴۳	۵. پند و اندرز
۱۴۵	۶. تغافل
۱۴۶	۷. مشاهده و تجربه

۱۴۷	۸. توبه
۱۴۹	۹. عادت و خوگیری
۱۵۳	درس دوازدهم: روش های تربیت اسلامی (۳)
۱۵۳	روش های خاص تربیت
۱۵۴	۱. روش های تربیت بعد شناختی
۱۵۴	الف) حکمت آموزی
۱۵۶	ب) بیش دهی
۱۵۸	۲. روش های تربیت بعد عاطفی
۱۵۸	الف) پرورزی
۱۵۹	ب) قهر
۱۶۳	درس سیزدهم: عوامل مؤثر بر تربیت اسلامی
۱۶۴	طبقه بندی عوامل
۱۶۵	۱. عوامل درونی مؤثر بر تربیت
۱۶۵	الف) فطرت
۱۶۶	ب) وراثت
۱۷۰	۲. عوامل بیرونی مؤثر بر تربیت
۱۷۰	الف) خانواده
۱۷۲	ب) دوستان و هم سالان
۱۷۷	کتابنامه

پیش گفتار

در این جا لازم است که به اساتید، طلاب، دانشجویان و تمامی فراگیران و خوانندگان خفاطر نشان کنم که کتاب درسی پیش رو، حاصل مطالعات و تجربه‌های به دست آمده نویسنده در چندین بار تدریس درس «آشنایی با تربیت اسلامی» و یا «تعلیم و تربیت اسلامی» و یا عناوینی شبیه به آن، در جامعه المصطفی العالمیه و مراکز مختلف آموزش عالی کشور می باشد.

در زمینه تربیت اسلامی، کتاب‌های گوناگونی به رشته تحریر درآمده است. این کتاب‌ها، بسیاری از مسائل و موضوعات مهم تعلیم و تربیت اسلامی را مورد بحث قرار داده‌اند. با این وجود، بررسی‌های به عمل آمده نشان می دهد که این اثر که تر در قالب کتاب درسی به نگارش درآمده‌اند. افزون بر این، مباحثی که در این منابع و کتاب‌ها نگاشته شده‌اند، با سرفصل‌های درس تربیت اسلامی به طور کامل هم خوانی ندارد.

بر این اساس، نویسنده به سفارش معاونت آموزشی جامعه المصطفی العالمیه تصمیم گرفت تا این کتاب درسی تربیت اسلامی را بنویسد. در این کتاب تلاش شده است تا علاوه بر رعایت سرفصل‌های درس، کتابی مطابق با وضعیت و شرایط این مرکز مهم آموزشی نوشته شود.

مقدمه

تربیت، اساس زندگی سر را تشکیل می‌دهد و با ساختن، تغییر و تحول آدمی در ارتباط است. بی‌جهت نیست تعلیم تربیت را مهم‌ترین هدف انبیا دانسته‌اند که آنان پیام‌های الهی را برای مردم می‌رساند تا در آنان تحول ایجاد کنند و آنان را به سوی ارزش‌های واقعی راه ببرند. ائمه معصومین (علیهم‌السلام)، اولیای الهی، مربیان، فرهیختگان، برنامه‌ریزان، دست‌اندرکاران علمی و فرهنگی جامعه و کسانی که در پی هدایت و رشد نوع بشرند، به چنین هدف مهمی واقف‌اند و همواره آن را وجهه همّت خویش قرار می‌دهند.

دگرگون کردن آدمی فقط در چارچوب مشخص و هم‌سنگ امکان‌پذیر است. مکاتب سیاسی، اقتصادی، اعتقادی و اخلاقی برای اجرای طرح‌های خود نیازمند نظام تربیتی‌اند. مکتب اسلام نیز پیرو این قاعده است برای تحقق اهداف والای خود، و ساختن و دگرگون کردن آدمی به نظام تربیتی نیازمند است.

در هر نظام تربیتی، توصیف انسان سنگ بنا است. سخن گفتن از تربیت، بدون انسان‌شناسی و توجه به ابعاد وجودی و استعدادهای آدمی ناقص است. سرچشمه شناخت آدمی نیز جهان‌شناسی و تفکر در مبدأ و مقصد آفرینش، است.

در بینش اسلامی، انسان جزئی از مجموعه هماهنگ، منظم و هدف‌دار هستی، و با تمام این مجموعه در ارتباط است تا بتواند به تکامل برسد. اگر او بخواهد زندگی هماهنگ و سعادت‌مند در این جهان داشته باشد و خود را برای جهان ابدی آماده کند، باید به‌طور منظم در مسیر حرکت قرار گیرد.

برای حرکت در این مسیر، پیش از هر چیز باید هدف را برگزید که برنامه‌های آموزشی هر نظام تعلیم و تربیت براساس هدف‌های آن شکل می‌گیرد؛ در صورتی که این هدف‌ها به‌درستی مشخص نشده باشد، امکان حرکت صحیح برای آن نظام ممکن نخواهد بود.

افزون بر این برای رسیدن به هدف باید قواعد و اصولی را رعایت کرد و روش‌هایی را به کار بست. مقصود از اصول، قواعد و دستورالعمل‌های کلی و راهنمای عملی تدابیر تربیتی است. روش‌های تربیتی مظهر بارز کار تربیت‌اند و بخش اعظم موفقیت مربی و نظام تربیتی، در گرو شیوه‌های رسیدن به اهداف تربیتی است. اصول و روش‌ها از یک سنخند و برآیند هر دو قانون و دستورالعمل‌اند و راه رسیدن به هدف را به ما نشان می‌دهند. باید و بود این، این دو در کلی و جزئی بودن با هم فرق دارند که اصول، دستورالعمل‌های کلی‌اند، و روش‌ها، دستورالعمل‌های جزئی.

گفتنی است در کار تربیت انسان موجودی است که از عوامل و شرایط گوناگون تأثیر می‌پذیرد. شخصیت و زندگی اجتماعی و فردی آدمی از پیش ساخته نشده است و تحت تأثیر عوامل مختلف زیستی، جغرافیایی و اجتماعی است، ولی درنهایت خود او می‌تواند تصمیم بگیرد و خویشتن را ملتزم کند. هیچ‌یک از این عوامل نمی‌تواند آزادی انتخاب را به کلی از انسان سلب، و او را موجودی بی‌اراده کند.

مسائل یادشده، مهم‌ترین مسائل تربیت اسلامی‌اند. فصول این کتاب با مباحث اساسی تربیت اسلامی مطابق‌اند. در این کتاب، درس اول به مفهوم‌شناسی، و درس دوم و سوم به مبانی هستی‌شناختی و انسان‌شناختی اختصاص یافته است. در درس چهارم تا هفتم، اهداف فردی و غیرفردی تربیت اسلامی بررسی شده‌اند. در درس هشتم و نهم از اصول تربیت اسلامی، و در درس دهم تا دوازدهم از روش‌های تربیت اسلامی سخن به میان می‌آید. سرانجام، در درس سیزدهم، درباره عوامل مؤثر بر تربیت اسلامی بحث می‌شود.

دکتر حسین کارآمد

اسفند ۱۳۹۵

www.ketab.ir